

ABSTRACT

In the article on the basis of analysis of theoretical foundations and legal and regulatory framework, regulating operational-service and service-combat activities of security forces of Ukraine, the problem questions of organization of activity of National police units for providing public safety and order at mass events have been examined.

The conclusion is that nowadays there is the necessity to develop departmental regulatory and legal act, based on the Laws of Ukraine «On National Security of Ukraine», «On National Police» and the Concept of introduction of the Scandinavian model of ensuring public safety and order during mass events, which would be based on the experience of Scandinavian police and ensuring public safety and order holding the Euro 2012, it would include the whole range of questions for providing public safety and order during large events.

Keywords: national security, National Police, operational-service activity, service-combat activity, proactive approach, strategic principles, Scandinavian model of ensuring public safety and order at mass events.

УДК 342.841 (477)

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-42-49

**Лариса
НАЛИВАЙКО**©
доктор юридичних
наук, професор,
Заслужений юрист
України

**Юлія
ЛЕБЕДЕВА**©
викладач

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

**ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Висвітлено окремі аспекти обмежень, що були накладені державами на громадян в умовах пандемії COVID-19, на основі аналізу положень міжнародно-правових актів, та практики Європейського суду з прав людини.

Автори акцентують увагу на тому, що перед Європейським судом з прав людини вже сьогодні постала необхідність прийняття рішень по справам щодо порушення прав людини під час медичного втручання в умовах пандемії.

У статті зазначено, що пандемія є тією надзвичайною ситуацією, коли можливі відступи від прав людини. При цьому, як зазначають автори, ЄСПЛ вважає необхідними процедурні обмеження відповідних способів медичного втручання, наголошуючи на загальнообов'язковому забезпеченні дотримання прав людини, гарантованих Конвенцією.

Ключові слова: права людини, пандемія, COVID-19, практика ЄСПЛ, відступ від прав людини, надзвичайна ситуація.

Постановка проблеми. Враховуючи глобальну кризу у сфері охорони здоров'я, що почалася з проголошення Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) пандемії через поширення коронавірусної інфекції COVID-19, важливим є аналіз міжнародної практики у зв'язку з обмеженням прав людини. Так, реалізація прав

© Л. Наливайко, 2021
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7696-4223>
larysa-nalyvaiko@ukr.net

© Ю. Лебедєва, 2021
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9745-2796>
u.lebedieva@gmail.com

людини належить до основоположних категорій юридичної науки загалом. З настанням режиму пандемії в усьому світі постало питання обмеження особи в її свободах, шляхом прийняття нових актів законодавства, видання указів та інших підзаконних актів, введення штрафних санкцій.

Крім того, загострилася проблема співвідношення прав конкретної людини з правами інших осіб, суспільства загалом та держави. Пандемія COVID-19 змусила органи державної влади визначати баланс між пріоритетом прав і свобод людини та захистом життя та здоров'я громадян. Режим пандемії коронавірусу – чинник, що впливає на зміст правового регулювання відносин у сфері прав і свобод людини. Заходи, що вживаються державою, стосуються права на охорону здоров'я, свободу пересування, працю та інші.

Тому, з метою формування належної політики у сфері охорони здоров'я, важливим є аналіз міжнародної практики у зв'язку з обмеженням прав людини.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Серед великої кількості науковців, які досліджували окремі міжнародні аспекти прав та свобод людини, можна виділити праці таких авторів, як: І. Дахова, М. Козюбра, С. Максимов, Л. Наливайко, М. Орзіх, О. Орлова, П. Рабінович, С. Рабінович, В. Речицький, М. Савчин, Н. Сатохіна, К. Степаненко, О. Уварова, Р. Фурфаро, С. Шевчук та інші. Разом із тим, реалії сьогодення свідчать про необхідність забезпечення захисту прав людини в державах-членах Ради Європи відповідно до практики Європейського суду з прав людини.

Перед Європейським судом з прав людини вже сьогодні постала необхідність прийняття рішень по справам щодо порушення прав людини під час медичного втручання в умовах пандемії. Постав ряд питань, до яких зокрема належать: чи були ці обмеження необхідними у ситуації, що склалася? Чи є вжиті окремі заходи пропорційними ситуації, що склалася? Чи відповідає положенням Конвенції прийняте надзвичайне законодавство?

Дослідження зазначених питань дозволить сформувати якісну політику охорони здоров'я, балансує між приватним та публічними інтересами в українському суспільстві.

Метою цієї статті є дослідження обмежень, що були накладені державами на громадян в умовах пандемії COVID-19, аналізуючи окремі норми Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Сіракузьких принципів тлумачення обмеження і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про права людини і громадянина. Крім того, нагальним є аналіз та оцінка усталеної та щорічної практики Європейського суду з прав людини щодо медичного втручання, а також практики щодо зобов'язань, які держави наклали на громадян під час пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Загальна декларація прав людини 1948 року встановлює, що «при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [1].

Міжнародно-правове регулювання обсягу прав, меж їх обмеження виходить за межі внутрішньодержавного питання. У міжнародній практиці, яка загалом відображена в конституціях сучасних держав, знайдено рішення, що дозволяє дотримуватися принципу пріоритету прав і свобод людини і співвідносити його із законними інтересами інших суб'єктів [20, с. 129].

Згідно з положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП) держави, які беруть участь у цьому Пакті, можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань по Пакту тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження [2].

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) передбачає два терміни: обмеження (ст. 8, 18) та відступ від своїх зобов'язань (ст. 15) [3].

Міжнародними стандартами встановлено, що при загрозі життю та здоров'ю

населення допустимі обмеження певних прав і свобод, якщо такі обмеження вводяться відповідно до закону та безумовно необхідні. При цьому виключається довільність або дискримінація; обмеження повинні бути обмежені в часі, відповідати іншим вимогам, що пред'являються в демократичному суспільстві. Міжнародна практика свідчить, що виправдовуються обмеження, що відповідають вимогам справедливості, пропорційності і необхідності для захисту конституційно значущих цінностей. Разом з тим, варто звернути увагу, що виконання міжнародних судових рішень з прав людини обумовлено внутрішніми факторами кожної держави [4, с. 48].

У межах даного дослідження необхідно звернути увагу на Сіракузькі принципи тлумачення обмеження і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1984 р. E/CN.4/1985/4, розроблені Комісією ООН із прав людини, прийняті Економічною і соціальною радою ООН (ЕКОСОР), у частині, що стосується дій держав при прийнятті рішень щодо обмежень прав і свобод в інтересах охорони здоров'я населення. Так, «будь-які обмеження прав і свобод в рамках заходів, що вживаються для захисту населення, повинні бути законними, необхідними і пропорційними; будь-які обмеження прав і свобод повинні враховувати непропорційні наслідки для окремих категорій населення» [5].

16 березня 2020 року група експертів ООН в галузі прав людини зазначила, що оголошення надзвичайного стану у зв'язку з епідемією COVID-19, не повинно використовуватися як підстава для переслідування окремих груп, меншин або осіб. Надзвичайний стан не повинен бути прикриттям для репресивних дій під приводом захисту здоров'я. Обмеження, що вводяться, мають бути мотивовані законними цілями охорони здоров'я громадськості [6].

Сіракузькі принципи встановлюють, що введені обмеження повинні бути передбачені законом і здійснюватися відповідно до закону; переслідувати законну мету, що відповідає нагальній суспільній необхідності; бути необхідними в демократичному суспільстві для досягнення такої мети; забезпечувати досягнення такої мети при мінімальних обмеженнях і обмеженнях; ґрунтуватися на наукових фактах, а застосування обмежувальних заходів не повинно носити довільного або дискримінаційного характеру; мають бути обмежені в часі, забезпечувати повагу до людської гідності і підлягати перевірці [5].

Отже, зазначені обмеження, спрямовані на ізоляцію людей з характерними симптомами, першочергово, повинні бути передбачені законом.

Важливо, що зміст принципу пропорційності полягає у простеженні причинно-наслідкового зв'язку між рішеннями і діями органів державної влади і цілями, що мають бути досягнені. У даному аспекті враховується можливість обмеження прав і свобод настільки, наскільки це необхідно для досягнення поставленої мети; наскільки важливі суспільні інтереси й інтереси інших осіб. При цьому необхідно уникати викривлення розуміння відповідного права чи свободи. Що стосується необхідності обмеження, то воно можливе, якщо іншим способом не можна досягти відповідної мети, при цьому має бути обране найменш обтяжливе обмеження [6, с. 527].

Досліджуючи міжнародну практику з обмеження прав та свобод людини в умовах пандемії COVID-19, варто зазначити про усталений підхід Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) до політики держав в умовах пандемії.

Так, затримання особи з метою перевірки того, чи інфікована вона коронавірусом, має бути обґрунтоване згідно зі статтею 5(1)(b) ЄКПЛ як таке, що проводиться з метою забезпечення виконання передбаченого законодавством зобов'язання, якщо дійсно існує правова вимога у зв'язку з цим. Будь-яке затримання не повинно бути довільним і не повинно здійснюватися з прихованою метою. Крім того, повинен бути дотриманий принцип пропорційності, таке обмеження має здійснюватися для забезпечення негайного виконання зобов'язання, і тому повинно мати досить коротку тривалість і, безумовно, бути припинено після виконання зобов'язання (показовими є надто тривалі терміни затримання перевірки особи у справі «Васильєва проти Данії» № 52792/99 від 25 вересня 2003 року та справі «Еппле проти Німеччини» № 77909/01 від 24 березня 2005 року та незвільнення після завершення такої перевірки у справі «Шимоволос проти Росії» № 30194/09 від 21 червня 2011 року) [7-9].

Слід зазначити, що обов'язкова перевірка на туберкульоз за допомогою туберкулінової шкірної проби або рентгенографії грудної клітки для захисту здоров'я населення та відповідної особи не вважається непропорційним втручанням у право на

фізичну недоторканність згідно зі статтею 8 ЄКПЛ (справа «Акаман та інші проти Бельгії» (ухв.) № 10435/83 від 10 грудня 1984 року). Зазначене рішення є показовим відносно методів тестування на коронавірус [10]. Однак у способі проведення тесту не повинні застосовуватися заходи, що становитимуть нелюдське поводження або принижуватимуть гідність особи («Яллох проти Німеччини» № 54810/00 від 11 липня 2006 року) [11].

З іншого боку, примусове медичне лікування затриманого, яке є справжньою терапевтичною необхідністю, не повинно порушувати статтю 3 ЄКПЛ. Такі заходи потребують переконливо продемонстрованої медичної необхідності та дотримання відповідних процесуальних гарантій (справа «Невмержицький проти України» № 54825/00 від 5 квітня 2005 року) [12].

У справі «Соломахін проти України» № 24429/03 від 15 березня 2012 року заявник стверджував, що щеплення було йому зроблене без урахування наявних протипоказань та призвело до ряду хронічних захворювань. ЄСПЛ у постанові встановив, що обов'язкове щеплення у даній справі було передбачено законом і переслідувало легітимну мету, і не знайшов доказів того, що щеплення, про яке йдеться, зашкодило здоров'ю заявника. Страсбурзький суд вважає, що стаття 8 ЄКПЛ не буде порушена, якщо така вакцинація відбулася для припинення поширення інфекційних захворювань, а медичний персонал перевіряв допустимість вакцинації для конкретної особи, гарантуючи тим самим, що це не завдасть людині шкоди в такому обсязі, щоб порушити баланс інтересів між недоторканністю особи та суспільними інтересами з охорони здоров'я населення [13].

Показовим є також факт визнання ЄСПЛ того, що обов'язкова вакцинація під час епідемії з метою захисту інших осіб переважає заперечення, засновані на релігійних переконаннях (справа «Свідки Єгови Москви проти Росії» № 302/02 від 10 червня 2010 р.) [14].

Таким чином, ЄСПЛ вважає необхідними процедурні обмеження відповідних способів медичного втручання, наголошуючи при цьому на загальнообов'язковому забезпеченні дотримання прав людини, гарантованих Конвенцією. При цьому, Страсбурзький суд жодним чином не забороняє і не розглядає питання такого втручання. Це зумовлено тим, що лікування інфекційних хвороб є необхідним для гарантування публічного інтересу, а особа з інфекційною хворобою як потенційна небезпека для всіх і кожного, не може ставити на протипагу своє бажання відмовитися від лікування.

У зв'язку з оголошення режиму пандемії коронавірусної хвороби COVID-19, постала нагальна проблема балансу публічного та приватного інтересу в аспекті масової вакцинації. Так, на початку вересня 2021 року уряд Великобританії розпочав консультації щодо обов'язкової вакцинації для медичних працівників і соціального персоналу. Правління країни обговорювало питання вакцинації від COVID-19 працівників, які контактують з пацієнтами і тими, хто отримує допомогу. Аналогічний підхід наразі набуває поширення і в інших європейських країнах. Утім, варто зазначити, що стрімке поширення цієї політики не констатує належного дотримання прав людини і незалежно від того, на кого спрямована обов'язкова вакцинація, права людини займають провідне місце в дискусії [15].

В умовах пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 держави запровадили певні обмеження окремих прав людини задля захисту громадського здоров'я. Цьогорічна практика ЄСПЛ щодо таких обмежень свідчить про формування відповідного підходу до політики окремих держав в умовах поширення пандемії.

Так, у день, коли уряд Великобританії відкрив консультації щодо обов'язкової вакцинації, Страсбурзький суд опублікував прес-реліз, у якому повідомлялося, що суд вирішив не застосовувати тимчасові заходи для припинення програми обов'язкової вакцинації медичних працівників у Греції. Рішення стосувалося заяв, поданих 30 медичними працівниками, які працюють самостійно або в установах охорони здоров'я, які просили застосувати тимчасові заходи (правило 39 Регламенту Суду) і негайно призупинити застосування закону про обов'язкову вакцинацію медиків. У своїй постанові суд вказав, що задовольняє такі клопотання «тільки у виняткових випадках, коли в іншому випадку заявники зіткнулися б з реальним ризиком нанесення неповоротного шкоди». Суд вирішив відхилити клопотання про застосування тимчасових заходів, вважаючи, що вони виходять за межі статті 39 [16].

Варто зазначити, про ще один випадок, який стосується обов'язкової вакцинації від COVID-19, призначеної певним професіям. Так, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відхилив клопотання 672 професійних пожежників і добровольців з Франції

щодо зобов'язання вакцинуватися проти COVID-19, яке було введено законом від 5 серпня 2021 року. Суд вважає, що ці клопотання виходять за межі статті 39 Регламенту, що дозволяє розгляд справи у невідкладному порядку, коли заявники піддаються «реальному ризику непоправної шкоди». Пожежники посилалися на положення статей 2 та 8 Європейської конвенції з прав людини, що стосуються «права на життя» і «права на повагу до приватного і сімейного життя». Вони просили ЄСПЛ «призупинити виконання обов'язку з вакцинації», а також призупинити «положення, що передбачають заборону здійснювати професійну діяльність» тими, хто «не виконав зобов'язання по щепленню», а також «припинення виплати заробітної плати». Профспілка пожежних «SUD SDIS» наполягала на тому, що вона «не проти вакцини», а проти зобов'язання вакцинуватися, яке було «дуже негативно сприйняте, в тому числі агентами, які вже були щеплені» [17].

У зв'язку із зазначеною справою 7 жовтня 2021 Європейський суд з прав людини повідомив уряд Франції про заяву у справі «Тевенон проти Франції» (заява № 46061/21) і попросив надати свої зауваження щодо її прийнятності та по суті. Справа стосується обов'язкової вакцинації від COVID-19, накладеної на певні професії, у даному випадку на пожежну службу, згідно із Законом від 5 серпня 2021 року про боротьбу з кризою в охороні здоров'я.

Заява була подана до Європейського суду з прав людини 10 вересня 2021 року. Справа стосується обов'язкової вакцинації проти коронавірусу, накладеної на пана Тевенона, через його діяльність як професійного пожежного, на підставі Закону № 2021-1040 від 5 серпня 2021 року щодо врегулювання кризи охорони здоров'я. У розділі 12 цього закону перелічені особи, які підлягають обов'язковій вакцинації проти COVID-19, за винятком випадків, коли є визнана медична перешкода, яка накладається або через тип закладу, в якому вони працюють, або через їхню роботу, як у справі пожежників. З 15 вересня 2021 р. (термін подовжено до 15 жовтня для осіб, які в межах графіку вакцинації, що містить кілька доз, можуть довести, що вони отримали хоча б одну з необхідних доз, за умови, що вони мають негативний результат тесту), зацікавлені особи більше не мають права виконувати свою роботу, якщо вони не виконали зобов'язання пред'явити своє свідоцтво про статус щеплення, що свідчить про те, що вони повністю щеплені. У таких випадках вони можуть скористатися оплачуваною відпусткою за погодженням з роботодавцем. В іншому випадку, вони будуть відсторонені від виконання своїх обов'язків або трудового договору, а це означає, що оплата їх праці припиняється, доки вони не виконають умови обов'язкової вакцинації.

Посилаючись на статтю 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конвенції, взяту окремо та у поєднанні зі статтею 14 (заборона дискримінації), та статтею 1 Протоколу №1 (охорона власності), пан Тевенон скаржиться, на те, що він підлягає обов'язковій вакцинації за професією відповідно до Закону № 2021-1040 від 5 серпня 2021 року, а також на те, що його відмова від вакцинації проти COVID-19 з 15 вересня 2021 року призвела до припинення його професійної діяльності та повного припинення виплати заробітної плати.

По наведеній справі Суд поставив сторонам такі питання і попросив уряд Франції надати йому свої зауваження до 27 січня 2022 року:

«1. Чи вичерпав заявник національні засоби правового захисту, як того вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції?»

2. З огляду на обов'язкову вакцинацію, накладену на заявника, відповідно до Закону № 2021-1040 від 5 серпня 2021 року, виходячи з його професійної діяльності, чи було порушення його права на повагу до його приватного життя за змістом пункту 1 статті 8 Конвенції?»

3. Чи зазнав заявник дискримінації за професією, що порушує статтю 14 Конвенції разом зі статтею 8 Конвенції? Зокрема, чи зазнав заявник різницю у лікуванні тим, що, на відміну від інших працівників, він зобов'язаний зробити щеплення, а також те, що його відмова у встановлений термін нібито призвела до припинення його професійної діяльності та припинення виплати заробітної плати з 15 вересня 2021 року?»

4. За обставин цієї справи, з огляду на передбачуване призупинення виплати зарплати заявнику у зв'язку з його відмовою від вакцинації, як це передбачено Законом № 1 2021-1040 рр. 5 серпня 2021 р., чи було порушено його права на користування своїм майном у розумінні статті 1 Протоколу № 1?».

Суд звертає увагу, що 19 серпня 2021 року він отримав прохання про тимчасові

заходи від 672 пожежників, включаючи пана Тевенона, у якому заявники просили, серед іншого, про припинення обов'язкової вакцинації, накладеної Законом від 5 серпня 2021 року. 24 серпня 2021 року Суд відхилив це клопотання, визнавши, що це виходить за рамки положення 39 Регламенту Суду (тимчасові заходи) [18].

Окрему увагу необхідно приділити показовому рішення ЄСПЛ від 7 жовтня 2021 року у справі «Замбрано проти Франції» (заява № 41994/21), за результатами розгляду якої Суд одностайно визнав заяву неприйнятною.

Випадок стосувався викладача університету Гійома Замбрано, який скаржився на «медичний квиток», запроваджений у Франції у 2021 році, і який створив рух на знак протесту проти зазначених обмежень. На своєму вебсайті він пропонував відвідувачам заповнити форму, з метою збільшення кількості заяв до Європейського суду і таким чином подати своєрідну колективну заяву, одночасно наголошуючи, що його метою було викликати «перевантаженість, надмірне робоче навантаження та відставання» в Суді, щоб «паралізувати його роботу» або навіть «вбити двері Суду», «щоб вивести систему з колії».

Суд зазначив, що заява пана Замбрано була неприйнятною з кількох причин, зокрема через невичерпання національних засобів юридичного захисту та зловживання правом на звернення у значенні пунктів 1 і 3 статті 35 (критерії прийнятності) Конвенції.

Зокрема, Суд зазначив, що пан Замбрано не порушував перед адміністративними судами питання про те, чи відповідає Закон від 5 серпня 2021 року положенням Конвенції, на які він посилався в Суді. Він зазначив, що заявник, який подав запит до Державної ради про судовий перегляд указу про імплементацію закону, або рішення про відмову скасувати такий декрет, може, як виняток, стверджувати, що закон несумісний із Конвенцією в підтримку його/її аргументів щодо того, щоб ці зміни було скасовано. Суд також вважає, що підхід пана Замбрано очевидно суперечить меті права на індивідуальне звернення. Суд встановив, що його підхід навмисно мав на меті підірвати систему Конвенції та функціонування Суду як частину того, що він назвав «правовою стратегією», і насправді суперечив духу Конвенції та цілям, які вона переслідувала.

Суд також зауважив, що майже 18 тис. стандартизованих заяв, поданих у результаті підходу пана Замбрано, не відповідали всім умовам, викладеним у пункті 1 положення 47 (зміст індивідуальної заяви) Регламенту Суду, незважаючи на термін, наданий їх представнику для виконання відповідних вимог. Тому Суд не міг їх розглядати [19].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що пандемія є тією надзвичайною ситуацією, коли можливі відступи від прав людини. При цьому ЄСПЛ вважає необхідними процедурні обмеження відповідних способів медичного втручання, наголошуючи при цьому на загальнообов'язковому забезпеченні дотримання прав людини, гарантованих Конвенцією. Права особистості не можна розглядати ізольовано, визнання пріоритету прав окремого індивіда не означає ігнорування інтересів інших людей, потурання зловживанню правами. І оскільки масштаб і гострота пандемії COVID-19 становлять загрозу здоров'ю населення, обмеження обсягу прав і свобод є виправданим згідно з існуючою практикою ЄСПЛ.

Важливо, що пандемія не дозволяє припускати, що будь-які обмеження прав людини будуть автоматично виправдані без постійної оцінки ситуації та заходів, необхідних для запобігання подальшому поширенню хвороби. Саме тому, національні суди мають належно оцінювати ситуацію та забезпечувати захист прав людини в державах-членах Ради Європи відповідно до практики ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини (рос/укр). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Donald A. The Dynamics of Domestic Human Rights Implementation: Lessons from Qualitative Research in Europe. Journal of Human Rights Practice. 2020. Vol. 12, issue 1. P. 48-70. DOI: 10.1093/jhuman/huaa007.
5. Сіракузькі принципи тлумачення обмеження і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1984 р. URL : <https://www.refworld.org/docid/4672bc122.html>.

6. Ковалів А. А. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 591 с.
7. Vasileva v. Denmark of European Court of Human Rights of 25.09.2003 in no.52792/99. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%3A%3A%52792%2F99%22%22%22itemid%3A%3A%22001-61309%22%22%22%7D>.
8. Epple c. Allemagne of European Court of Human Rights of 24.03.2005 in no. 77909/01. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%3A%22001-68623%22%22%22%7D>.
9. Shimovolos v. Russia of European Court of Human Rights of 28.11.2011 in no. 30194/09. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%3A%22001-105217%22%22%22%7D>.
10. Akaman and Others v. Belgium of European Court of Human Rights of 10.12.1984 in no. 10435/83. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%3A%22001-74749%22%22%22%7D>.
11. Jalloh v. Germany of European Court of Human Rights of 11.07.2006 in no. 54810/00. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,51e6b5654.html>.
12. Nevmerzhtsky v. Ukraine of European Court of Human Rights of 05.04.2005 in no. 54825/00. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%3A%3A%22document%22%22%22%22itemid%3A%3A%22001-68715%22%22%22%7D>.
13. Справа «Соломатін проти України» (Заява № 8191/04). Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/974_529.
14. Справа «Релігійна громада Свідків Єгови в м. Москва проти Російської Федерації» (Заява № 302/02). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%3A%22001-145420%22%22%22%7D>.
15. Compulsory vaccination: what does human rights law say? The Conversation. URL : <http://surl.li/ajjxe>.
16. European Court of Human Rights of 09.09.2021 in Refusal of requests for interim measures in respect of the Greek law on compulsory vaccination of health-sector staff against COVID-19. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%3A%3A%22003-7113391-9633858%22%22%22%7D>.
17. European Court of Human Rights of 25.08.2021 in Requests for interim measures from 672 members of the French fire service concerning the Law on the management of the public health crisis fall outside the scope of Rule 39 of the Rules of Court. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%3A%3A%22003-7100478-9611768%22%22%22%7D>.
18. Thevenon v. France (application no. 46061/21) European Court of Human Rights of 07.10.2021. Notice of application before Court concerning compulsory vaccination of certain workers imposed by French law on health crisis URL : <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=003-7145912-9686564&filename=Notice%20of%20application%20lodged%20by%20firefighter%20concerning%20French%20law%20on%20health%20crisis.pdf>.
19. Zambrano v. France (application no. 41994/21) European Court of Human Rights of 07.10.2021. The European Court of Human Rights declares inadmissible an application contesting the French «health pass». URL : <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=003-7145978-9686694&filename=Decision%20Zambrano%20v.%20France%20-%20application%20which%20was%20challenging%20the%20French%20health%20pass%201D.pdf>.
20. Furfaro R. D. Impact of the fight against the COVID-19 pandemic on human rights in Latin America. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol. 1, no. 2. P. 127–143.

Надійшла до редакції 13.12.2021

References

1. Zahal'na deklaratsiya prav lyudyny (ros/ukr) [Universal Declaration of Human Rights (Russ. / Ukr.)]. Ofitsiynyy vebportal parlamentu Ukrayiny. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. [in Ukr.].
2. Mizhnarodnyy pakt pro hromadyans'ki i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights]. Ofitsiynyy vebportal parlamentu Ukrayiny. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. [in Ukr.].
3. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Ofitsiynyy vebportal parlamentu Ukrayiny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukr.].
4. Donald A. (2020) The Dynamics of Domestic Human Rights Implementation: Lessons from Qualitative Research in Europe. *Journal of Human Rights Practice*. Vol. 12, issue 1, pp. 48-70. DOI: 10.1093/jhuman/huaa007.
5. Sirakuz'ki pryntsyipy tлумachennya obmezheniya i vidkhylen' vid polozhen' Mizhnarodnoho paktu pro hromadyans'ki ta politychni prava 1984 r. [Syracuse Principles for the Interpretation of Restrictions and Derogations from the Provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights, 1984]. URL: <https://www.refworld.org/docid/4672bc122.html>. [in Ukr.].
6. Kovaliv, A. A. (2013) Mizhnarodnyy zakhyst prav lyudyny [International protection of human rights] : navch. posibnyk. Lviv : L'vDUVS, 591 p. [in Ukr.].
7. Vasileva v. Denmark of European Court of Human Rights of 25.09.2003 in no.52792/99. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%3A%3A%52792%2F99%22%22%22itemid%3A%3A%22001-61309%22%22%22%7D>.
8. Epple c. Allemagne of European Court of Human Rights of 24.03.2005 in no. 77909/01. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%3A%3A%22001-68623%22%22%22%7D>.
9. Shimovolos v. Russia of European Court of Human Rights of 28.11.2011 in no. 30194/09.

